

**REVIEW OF THE
PUBLICATION:
UKRAINIAN
ENCYCLOPEDIA OF
TOURISM**

**РЕЦЕНЗІЯ НА
ВИДАННЯ :
УКРАЇНСЬКА
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ
ТУРИЗМУ**

Myroslav Boruchshak,
*Doctor of economic sciences (habilitated),
Professor,
Vice-rector of the University of Tourism
and Hotel Management,
University of Tourism and Hotel Management,
Gdansk, Poland*

Борушак М. А.
*доктор економічних наук, професор,
проректор Вищої школи туристики та
готельярства,
Вища школа туристики та готельярства,
Гданськ, Польща*

Українська енциклопедія туризму / За ред. проф. В. К. Федорченка. Київ :
Юрінком Інтер, 2023. 660 с.

Сучасний американський мислитель-енциклопедист Стівен Пінкер у своїй нещодавній книжці аргументує, що ідеї та ідеали Просвітництва не втратили своєї актуальності та мають реалізуватися в інституціях та практик нашого соціуму пізнього модерну. Головні гасла Просвітництва – це розум та раціональність, які стають керівними принципами організації суспільства, а відтак сприяють його гуманізації та прогресу (див. детальніше: Пінкер С. Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогрес. Київ : Наш Формат, 2019).

Напевно жодне друковане видання не схопило та сформулювало дух Просвітництва краще за Енциклопедію наук, мистецтв та ремесел, що почала виходити у Франції з 1751 року під проводом Дені Дідро та Д'Аламбера (До речі, саме Д. Дідро, з яким політично намагалася «загравати» правительниця Росії Катерина II, висловився про цю країну так: «Росія згнила, до того як вона встигла стати стиглою»).

Енциклопедія французьких просвітників стала першим виданням, яке відповідало своїй назві та її етимології – повний цикл знання. Це знання у рамках саме європейської традиції – за свідченням послідовника ідей Макса Вебера і Талкота Парсонса, німецького соціолога Річарда Мюнха стало продуктом взаємопроникнення теорії та практики, що і стало основою сучасної науки, яка поєднує абстракції з орієнтацією на практичне застосування / використання.

Традицію підготовки та видання загальних енциклопедій з 1768 року підхопила і Велика Британія – вочевидь йдеться про славетну Британську енциклопедію, яка вже понад десятиріччя існує у суто електронному форматі. Характерно, що Британська енциклопедія на своєму сайті виокремлює спеціальний підрозділ, який повністю присвячено географії та подорожам (див.: <https://www.britannica.com/Geography-Travel>). Цей факт відображає важливість – економічну, соціальну, культурну, освітню, ба, навіть політичну – туризму як форми поведінки та як галузі.

Провідні країни світу, а відтак ключові наукові видавництва, які переважно розташовані на Заході вже не перше десятиріччя друкують енциклопедії, зокрема енциклопедії, які присвячені туризму. Зокрема вартує уваги енциклопедія туризму англійською мовою, що побачила світ у видавництві «Шпрінгер» (одному з найбіль-

ших академічних видавництв світу). Ми будемо звертатися до цього видання, наразі ж звернемо увагу на його вартість – 640,93 євро за електронну версію та 649,99 євро за паперову версію видання! (див.: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-01384-8>). Ця цифра допомагає зрозуміти абсолютно інший рівень фінансового забезпечення наукової та освітньої діяльності у країнах заходу у зіставленні з Україною. Тим не менш, українські науковці продовжують плідно працювати пропри фінансові обмеження та виклики війни.

Наукова діяльність не буде розвиватися прогресивно без постійної рефлексії щодо методології, дослідницьких методів та категоріально-понятійного апарату. Енциклопедичні видання виконують подвійну функцію – вони є своєрідним підсумком, фіксацією наукового канону, водночас така інтелектуальна «знімка» уможливає фіксацію лакун у науковому дискурсі, а відтак слугує імпульсом для подальшого поступу досліджень та їхнього використання у практиках бізнесу, державного управління і звісно ж – освіти.

«Українська енциклопедія туризму» за загальною редакцією проф. В. К. Федорченка (Президента Асоціації навчальних закладів туристського профілю, ректора Київського університету туризму, економіки і права) є законним спадкоємцем і продовжувачем місії Енциклопедії Дідро і його соратників. Проф. Федорченко один з лідерів туристської галузі в Україні та організатор вищої освіти й наукових досліджень у цій царині. Завдяки цьому йому вдалося надзвичайно успішно виконати свої функції керівника цього інтелектуального проекту, сформувавши високо фаховий колектив вчених з різних галузей знань, які є дотичними туризму, а також практиків. Вивчення функціонування і розвитку туризму є міждисциплінарною активністю, тому вельми переконливими є аргументи керівника авторського колективу проф. Федорченка на користь створення окремої галузі знань – туризмології. Поява такого фундаментального видання як енциклопедія туризму є важливим кроком для досягнення цієї мети.

Заслуговує на увагу виважена та обґрунтована методологія, яку багато авторів мали за опертя, готуючи свої розвідки-дописи. Йдеться безумовно про порівняльно-історичний метод, який уможливорює досягнути розвиток / еволюцію феноменів, що розглядаються, а також зіставити ці явища з подібними або навпаки діаметрально протилежними об'єктами. За такого методологічного підходу ми отримуємо динамічну картину розвитку та функціонування туризму як галузі економіки та як сфери пізнання. Врешті-решт, недарма один з класиків модерної соціології Еміль Дюркгейм потверджував, що соціологія імперативно потребує саме порівняльного методу, до якого варто додати звісно історичний. Згадавши соціологію у методологічному ракурсі, варто також відзначити, що вчені-соціологи неодноразово зосереджували свій дослідницький погляд на проблематиці туризму. Так, знаний британський соціолог Джон Аррі свого часу видав книжку «Туристичний погляд» (Urry, John. *The Tourist Gaze*. L.: Sage, 1990), де переконливо продемонстрував, що мандрівник (турист) має суттєво інший погляд / сприйняття місць у зіставленні з локальними мешканцями. Туризм – це споживання та насолода образами, які виходять за межі ординарного.

Розвиток науки про туризм відображає динамізм та важливість туристської галузі у житті суспільства. Туризм також є драйвером економічного розвитку. За останні два десятиріччя (до 2019 доковідного року) кількість туристів у світі виросла втричі і сягнула 1,5 млрд., і ця цифра наближається до третини всього дорослого населення світу. Туризм як пересування у фізичному просторі з метою відпочинку,

отримання нових вражень, покращання стану здоров'я та надбання нового культурного досвіду є драйвером розвитку великої кількості галузей економіки – від будівництва до сільського господарства і харчової промисловості. Водночас, туризм набуває нових форм та функцій, приміром екотуризм, або туризм як елемент громадянської освіти та публічної дипломатії.

Глобалізація сприяла підвищенню обсягу світового ВВП, а відтак скороченою обсягів бідності і формуванню нових середніх класів. Своєю чергою ці заможніші прошарки сприяють збільшенню попиту на туристські послуги та висувають більш вибагливі вимоги до них.

Енциклопедія надасть читачам – а аудиторією будуть і науковці, і студенти, і практики бізнесу та державної служби – достовірну, водночас літературно привабливу інформацію про безліч вимірів туризму в Україні та світі. Енциклопедія є підсумком розвитку науки про туризм і фундаментом для подальших розвідок і розвитку освітніх програм українськими ЗВО з урахуванням прогресивного світового досвіду. Так фахівці з Швейцарського міжнародного інституту готельного і туристичного менеджменту працюють у рамках цілої мережі організацій, які реалізують широкий спектр завдань від власне начиння до досліджень у сфері туризмології та навіть вивчення кулінарного мистецтва разом із центром розвитку кар'єри студентів та випускників (див. детальніше сайт закладу: <https://htmi.ch/about-htmi/>). Зрозуміло, що викладачі таких закладів активно продукують як наукові публікації у топових профільних журналах, так і навчальні посібники / підручники / методичні матеріали. Не менш важливим є проведення академічних подій, як-от круглі столи, конференції та міжнародні форуми за участі українських фахівців та їхніх закордонних колег. Активізація такого обміну думками та досвідом сприятиме запровадженню в Україні європейських стандарти підготовки фахівці у сфері туризму та готельно-ресторанної справи. Вельми важливим є підвищення статусу та рівня підготовки екскурсоводів, які повинні мати статус наукових співробітників.

Ця сукупність вітчизняного та міжнародного досвіду знадобиться Україні зовсім незабаром.

Відомий американський соціолог Сальваторе Бабонес прогнозував, що на зміну рецесії періоду пандемії та локдаунів прийде швидке економічне зростання, одним з драйверів якого буде туристська галузь. Російська агресія проти України не дозволила світовому відновленню вписатися у часові рамки, що їх окреслив американський соціолог. Тим не менш, як неодноразово акцентував проф. Федорченко, після перемоги весь світ бажатиме відвідати Україну, країну яка вразила світ своїм героїчним опором агресору.

Енциклопедія яскраво демонструє та достовірно інформує проте, що туризм є багатомірною економічною діяльністю, яка виходить за межі власне системи підприємств власне туризму і готельного господарства. Туризм потребує транспорту (на сьогодні в міжнародних транспортних перевезеннях домінує авіатранспорт), і фінансові операції, і надходження продукції від АПК, потужні міжнародні інформаційні системи і мережі зв'язку.

Глобалізація посилює не лише економічну інтеграцію країн світу, але й конкуренцію поміж ними. Держави починають сприйматися як корпорації, а корпоративний успіх неможливий без створення та просування власного бренду. Туризм є одним з найдієвіших інструментів розбудови бренду країни та підвищення його впізнаваності й популярності. Тут у нагоді стають знання з історії культури та мистецтва, родзинки місцевої економіки, спортивні, культурні події, тощо. Все це роз-

маїття знайшло адекватне відображення та аналіз в Енциклопедії, що рецензується нами.

Свого часу набула популярності теза видатного американського вченого Семюела Гантінгтона про конфлікт цивілізацій. Туризм сприяє зменшенню конфліктності та є своєрідним індикатором цивілізаційного поступу суспільства. Приміром кількість подорожуючих за кордон це показник якості життя в країні, а динаміка збільшення країн що приймають гостей – показником залученість держав до процесів глобалізації. Нині, перша шістка країн світу приймає 30% міжнародних туристів (в млн. чол. – Франція 89,4, Іспанія 83,5, США 79,4, Китай 67,5, Італія 64,5, Туреччина 51,2). Найбільший ріст турпотоків в абсолютних показниках за останні 20 років мали (в млн. чол.) Туреччина 41,6, Іспанія 37,1, Китай (без Гонконга і Макао) 34,5, США 28,2, Таїланд 30,3, Японія 27,1, серед інших країн солідні показники зростання у Мексики, ФРН, Італії, Португалії, Греції, Малайзії. Між тим, поле міжнародного туристичного процесу стає глобальним, Наприклад, Об'єднані Арабські Емірати, Гонконг, Макао, Республіка Корея, В'єтнам, Індія, Сінгапур, Саудівська Аравія вже обслуговують більш ніж по півтора десятків мільйонів туристів демонструючи вражаючі показники зростання галузі.

Українська енциклопедія туризму буде корисною і реципієнтам послуг туризму. У сучасному інформаційному соціуму мандрівники можуть скористатися як послугами туристичних операторів (але й тут вигідніше бути поінформованим споживачем), так і організувати свою подорож самостійну, а в цьому випадку поінформованість є імперативною. Енциклопедія дає вельми детальну та практичну інформацію про можливості інформаційних систем з бронювання готелів, купівлі квитків на транспорт, відвідання музеїв та інших закладів культури тощо. Відтак, традиційне перебування у готелі можна замінити ночівлею у буддійському монастирі в Кіото.

Видання Енциклопедії сприятиме розвитку релевантної для туризму літератури, від наукової і навчально-методичної до travel guides.

Енциклопедія містить майже тисячу статей практично по всім питанням туризмознавства. Статті **теоретичного характеру** складають майже половину обсягу тексту. Читач знайде в Енциклопедії понад півтори сотні статей з тематики маркетингу і менеджменту туризму. Ґрунтовно висвітлюється структура і організація галузі (близько 130 статей), фінансові аспекти діяльності розкривають 100 статей, інформативно висвітлена робота транспорту і інформаційних систем. Тут проф. Федорченко та його колеги беруть на озброєння найкращі практики провідних світових закладів вищої освіти, що працюють у сфері туризму. **Географічним аспектам туризму** присвячено майже 400 статей. Енциклопедія надає інформацію про найважливіші об'єкти культури й релігії, не омиваються увагою і важливі персоналії мандрівників та організаторів туризму.

Автори енциклопедії високо підняли планку якості свого видання – і наукову, і освітню, і – що важливо для друкованого продукту – поліграфічну. Відтак, автори стимулюють читачів до самостійних розмислів та залучення до конструктивної дискусії. У цьому контексті, висловом кілька побажань та рекомендацій авторському колективу енциклопедії, які було б корисно врахувати у наступних ітераціях цього видання. Безумовно варто було би додати статті про провідні наукові журнали, які висвітлюють проблематику туризму. Така інформація стимулювала б українських науковців активніше використовувати світові надбання науки про туризм та друкувати власні розвідки англійською мовою у таких виданнях. Філософія цього видання вказує на важливість цілеспрямованої та стратегічної державно

Підсумовуючи, наголосимо, що Енциклопедія українського туризму під проводом професора В. К. Федорченка є важливою віхою у розвитку туристської галузі України. Поза всяким сумнівом, така діяльність має продовжуватися та набувати міжнародних форм, зокрема було би доцільно розглянути можливість видання Енциклопедії іноземними мовами, а також готувати нові видання Енциклопедії у форматі співпраці з країнами-партнерами України, як-от Польщею.

Рецензент:

Доктор економічних наук, професор Мирослав Борушак (м. Гданськ, Польща)